

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РОЗВЕДЕННЯ І ГЕНЕТИКИ ТВАРИН ІМЕНІ М.В.ЗУБЦЯ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ОРЕЛІ»**

Т. Є. Ільницька, О. В. Сидоренко, Ю. С. Ягусевич

ПРОГРАМА РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ КОНЕЙ

Чубинське – 2023

Автори:

Т. Є. Ільницька, кандидат сільськогосподарських наук, провідний науковий співробітник відділу генетичних ресурсів Інституту розведення і генетики тварин ім. М.В.Зубця НААН, президент громадської спілки «Асоціація кіннозаводчиків України»;

О. В. Сидоренко, кандидат сільськогосподарських наук, завідувач відділу генетичних ресурсів Інституту розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН;

Ю. С. Ягусевич, етномузиколог, власник стайні «Щербаті Цуглі», засновник громадської організації «Орелі».

Програма містить мету і методику реконструкції української поліської породи коней, детально описана система оцінки та відбору тварин. Зазначений цільовий стандарт та характеристика основних селекційних ознак. Визначені основні вимоги до ведення Реєстру коней української поліської породи. Програма розроблена з врахуванням вимог до програми розведення, викладених у Регламенті Комісії ЄС 2016/1012 від 8 червня 2016 року.

Програму розглянуто і схвалено вченою радою Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (протокол № __ від 28 листопада 2023 року).

Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В., Ягусевич Ю. С. Програма
I 45 реконструкції української поліської породи коней / заг. ред.
Т. Є. Ільницької. Чубинське : ІРГТ ім. М.В. Зубця НААН, 2023. 36 с.

Розраховані на спеціалістів племінних господарств, фахівців з конярства, науковців, викладачів вищих навчальних закладів, власників коней та інших зацікавлених осіб.

Рецензенти:

Ткачова Ірина Володимирівна – доктор сільськогосподарських наук, головний науковий співробітник лабораторії селекційно-технологічних досліджень у дрібному тваринництві та конярстві Інституту тваринництва НААН;

Джус Павлина Петрівна – кандидат біологічних наук, старший дослідник, завідувач лабораторії розведення м'ясної худоби Інституту розведення і генетики тварин ім. М.В.Зубця НААН;

УДК 636.1.06.082.2

© Т. Є. Ільницька, О. В. Сидоренко,
Ю. С. Ягусевич, 2023 р.

© Інститут розведення і генетики тварин
імені М.В. Зубця НААН, 2023 р.

ЗМІСТ

Терміни і скорочення	4
ПЕРЕДМОВА	5
1. МЕТА ТА ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ	6
2. МЕТОДИКА РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ ..	7
2.1 Методи розведення	7
2.2 Коротка характеристика вихідного поголів'я.....	7
2.3 Основні критерії оцінки та відбору коней	8
2.4 Ведення Реєстру українських поліських коней.....	9
2.5 Запис коней до реєстрів схвалених жеребців та оцінених кобил	11
2.6 Визначення родоначальників української поліської породи	12
2.7 Етапи реконструкції української поліської породи коней	12
2.8 Бажаний тип та цільовий стандарт основних ознак.....	13
3. СУЧАСНИЙ СТАН ПОГОЛІВ'Я ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ	15
4. СИСТЕМА ОЦІНКИ ТА ВІДБОРУ КОНЕЙ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ.....	18
4.1 Основні етапи оцінки та відбору коней.....	18
4.2 Контроль достовірності походження тварин за допомогою ДНК- тестування	19
4.3 Вимоги до основних промірів жеребців та кобил.....	19
4.4 Опис ознак екстер'єру, рухів та темпераменту за лінійною шкалою	20
4.5 Основні принципи та етапи оцінки робочої продуктивності.....	26
5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВІДБОРУ КОНЕЙ ДЛЯ ВКЛЮЧЕННЯ У ПРОГРАМУ	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	29
ДОДАТКИ.....	31
Додаток 1. Зображення коней поліської популяції	32
Додаток 2 . Бланк для оцінки коней поліської популяції	34

Терміни і скорочення

Білоруська поліська порода – це частина популяції поліської породи коней, яка походить, утримується та розводиться на території Білоруського Полісся.

Білоруське Полісся – частина Полісся, що знаходиться на території Республіки Білорусь. Складова частина Поліської низовини, що поступово переходить у Прибузьку рівнину на заході й Придніпровській низовині на сході.

НВ – група коней, які не мають офіційних документів, які підтверджують походження

Поліський кінь – узагальнююча назва коней, які народжені на території Полісся, за типом та будовою тіла відповідають опису поліської породи в наукових та літературних джерелах.

р. – рік

Реєстр коней української поліської породи (скорочено – Реєстр) – база даних (реєстр), в якому реєструються коні поліської популяції та їх потомки, які приймають участь у реконструкції поліської породи. Реєстр містить дані про походження коней, оцінку їх типу, екстер'єру, робочих якостей та отриманих потомків.

Реконструкція породи – це відновлення поголів'я коней визначеної породи, яке повністю зникло або залишилось у кількості недостатній для збереження. Термін вживається у відповідності до Регламенті Комісії ЄС 2016/1012 від 8 червня 2016 року «Регулювання тваринництва».

Українська поліська порода (скорочено -УП) – це частина популяції поліської породи коней, яка походить, утримується та розводиться на території Українського Полісся.

Українське Полісся – частина Полісся, яка охоплює зону мішаних лісів і Поліську низовину в межах України.

ПЕРЕДМОВА

У світі активно проходить процес удосконалення продуктивних якостей сільськогосподарських тварин. Створюються нові породи, типи, лінії тощо. Одночасно з цим проходить витіснення менш конкурентоздатних аборигенних порід та популяцій, які характеризуються дещо нижчою продуктивністю, але добре адаптовані до умов навколишнього середовища. [1, 2].

Науковцями доведено, що в умовах інтенсивного прогресу у сільському господарстві, враховуючи великі антропогенні та техногенні потрясіння XX століття (війни, аварія на ЧАЕС), флора і фауна України потрапила під загрозу значного скорочення. Прикладом можуть слугувати лісові та болотні екосистеми Українського Полісся, які формувалися за участі великої кількості диких та одомашнених копитних. Серед них поліський кінь, який перебував на цій території протягом більш як 4 тисячі років, але на даний час майже зник. [3]. Тому потрібно відновити та розширити популяцію поліських коней як основу біорізноманіття Українського Полісся і частину культурної спадщини регіону.

В Україні до 2019 року роботу з оцінювання та відновлення популяції поліських коней не проводили. У 2019 році було проведено перше на теренах незалежної України обстеження коней Українського Полісся з тим, щоб виявити типових представників поліської популяції, які за конституцією і екстер'єром близькі до лісового тарпана та представників породи, що описано в літературі [4, 5].

Сучасні коні поліської популяції України несуттєво переважають типових представників особин, описаних у минулому столітті, і були подібні до білоруської популяції. З урахуванням чого можна зробити висновок про те, що не дивлячись на використання в минулому методу схрещування, коні Українського Полісся загалом зберегли екстер'єрно-конституційний тип своїх предків. Такої ж думки дотримуються й інші дослідники, які вважають, що пристосуватись до умов Полісся могли тільки ті коні, які мали відповідний розмір та особливості екстер'єру [3, 6].

Поліські коні можуть бути використані для розвитку зеленого, екологічного, сільського та кінного туризму.

1. МЕТА ТА ПЕРІОД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ

Основною метою є реконструкція популяції коней української поліської породи за допомогою нових методичних підходів до оцінки і відбору племінного матеріалу, що дасть можливість збільшити поголів'я коней до оптимальної кількості необхідної для збереження породи.

Період реалізації Програми реконструкції української поліської породи коней складає 10 років, по закінченню якого повинно бути зареєстровано в Основному розділі Реєстру не менше 17 жеребців та 70 кобил, які відповідають цільовому стандарту та пройшли оцінку.

Коні української поліської породи повинні бути невисокі (135-145 см в холці), костисті, з вираженням оригінальним чи полегшеним типом, сухої міцної конституції, з подовженою формою тулубу та добре розвинутими суглобами. Бажана масть тварин: гніда, каракова, чала та мишаста. Алюри середні за шириною, але рівномірні та збалансовані. За темпераментом поліський кінь повинен бути врівноважений та неагресивний. Це важливо для подальшого розвитку для розвитку зеленого, екологічного, сільського та кінного туризму.

Робота з реконструкції та затвердженню породи коней – **УКРАЇНСЬКА ПОЛІСЬКА**, як селекційного досягнення, дасть змогу на законодавчому рівні вести і проводити державну реєстрацію та племінний облік коней у відповідному Реєстрі, а також консолідувати та спрямувати селекційну роботу з ними в напрямі покращення селекційних ознак та визнання коней вітчизняної селекції на міжнародному рівні.

2. МЕТОДИКА РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ

2.1 Методи розведення

Передумовою реконструкції поліської породи коней стало загальна світова тенденція по відновленню автохтонних порід тварин, що сприяє збереженню біологічного різноманіття.

При відновленні української поліської породи коней використовується наступні методи і теоретичні положення:

1. Головними критеріями відбору до поліської породи є виражений первинний (аборигенний) тип, відповідність цільовому стандарту та пристосованість до місцевих умов утримання.

2. Використання у Програмі тільки коней популяції Українського та Білоруського Полісся та гуцульської породи, як такої, що має спільне походження.

2.2 Коротка характеристика вихідного поголів'я

Початок свого походження поліський кінь бере від диких предків – лісових тарпанів, які до 18 століття жили на території Полісся. Поліський кінь тривалий час розводився «у собі» в умовах незадовільної годівлі та надмірного використання у роботі. Це призвело до зменшення розмірів, появи екстер'єрно-конституційних особливостей (шабlistість задніх кінцівок, низькі п'ятки копит, зближеність скакальних суглобів). Але з іншого боку, з'явилися високі адаптаційні якості, невибагливість до умов утримання та висока роботоздатність. Основне місце розповсюдження поголів'я коней визначено Українське та Білоруське Полісся. Особливістю цього регіону на той час було наявність густих лісів, непрохідних боліт, відсутність доріг, що зробили цю місцевість малодоступною для завезення коней інших порід [5, 6, 7, 8].

У 40 – 50 рр. минулого століття активно проводилось поліпшення поліських коней. Для цього місцевих кобил схрещували з жеребцями російської ваговозної та орловської рисистої порід, що призвело як до позитивних, так і до негативних наслідків.

Вперше детальний опис поліських коней за екстер'єром та продуктивністю наведений у виданні «Книга о лошади» [4], а саме:

голова середня за розмірами, профіль прямий, часто трохи увігнутий в області перенісся, характерною для коней північного походження; шия середньої довжини, прямо поставлена; холка середньої довжини, низька; груди довгі, відносно широкі і глибокі; грудна кістка опускається нижче ліктьового відростка на 7–9 см; ребра округлі і утворюють об'ємну грудну клітку; лопатка середньої довжини, круто поставлена; спина довга, пряма; поперек середній, пах короткий, круп округлий і часто звислий; кінцівки сухі, міцні, копита середньої величини, з міцним рогом. Тріщини і заломы копит зустрічаються дуже рідко. Переважаючі масті: гніда, руда, ворона, мишаста, булана, каракова та сіра.

2.3 Основні критерії оцінки та відбору коней

Поліський кінь минулого та даного століття за екстер'єрно-конституційними ознаками майже не змінився. Також тварини зазначеної популяції дуже подібні в різних регіонах Полісся (дод. 1). Це дало змогу сформулювати основні критерії оцінки та відбору.

За оцінки поліських коней та відбору їх до подальшого розведення «в собі» необхідно враховувати 5 головних критеріїв, які зазначені нижче та розташовані за пріоритетністю:

1. Відповідність типу. Тип вказує наскільки кінь відповідає цільовому стандарту породи та напряму продуктивності. Найбільш бажаним є первинний (оригінальний) тип, який описаний у виданні «Книга о лошади» [4] та зазначений вище. Також допускається полегшений (верховий) тип, який відрізняється більш сухою конституцією, форма тулуба більш квадратна, голова легка, кінцівки сухі, темперамент енергійний. Коні даного типу можуть бути використані у відтворенні, якщо вони відповідають іншим критеріям. Коней запряжного типу не рекомендується допускати до відтворення.

2. Розміри (проміри) та екстер'єрні характеристики. Важливим при селекції коней є дотримання вимог до промірів, особливо висоти в холці, що є ознакою з найвищим відсотком успадкованості. Діапазон основних промірів для жеребців і кобил зазначено в цільовому стандарті (табл. 2). Бажано їх дотримуватись про відборі та доборі батьківських пар.

3. Темперамент. При огляді поліських коней оцінюється їх реакція на людину, торкання до шкіри та маніпуляції. Необхідно враховувати вік коня та його підготовку. Тварини, які виявляють пряму агресію до людини не повинні допускатись до відтворення. Також необхідно враховувати зосередженість коня на роботі та реакцію на зовнішні чинники. Ця якість темпераменту у подальшому дасть можливість ефективно співпрацювати з вершником.

4. Масть. Дослідженнями становлено, що за мастю більшість коней вороні або вороно-чалі, гніді, сірі та руді. У деяких коней відмічається наявність ременя на спині та зеброїдності на кінцівках. В літературних джерелах відмічають, що зустрічали поліських коней інших мастей: рябої, мишастої, буланої тощо [4, 9, 10, 11].

5. Природно-географічний регіон розведення. Місце розведення коней є важливим критерієм при відборі для відновлення поліської породи. Бажано, щоб за походженням коні були саме з території Полісся та від народження утримувались в табуні на пасовищах.

Для оцінки типу, екстер'єру, рухів та характеру коней проводять спеціалізовані заходи: виводка та тест на роботоздатність «Поліська стежка». За результатами оцінки для кожного коня заповнюється бланк лінійної оцінки (дод. 2). Крім опису ознак за лінійною класифікацією, кінь оцінюється за 10-бальною шкалою, де:

10 – відмінно; 9 – дуже добре; 8 – добре; 7 – достатньо добре; 6 – недостатньо добре; 5 – задовільно; 4 – недостатньо; 3 – незадовільно; 2 – погано; 1 – дуже погано.

За 10-бальною шкалою оцінюють тип, екстер'єр та робочу продуктивність.

2.4 Ведення Реєстру українських поліських коней.

З метою збору, обробки та зберігання інформації про коней та їх потомків, які приймають участь у відновленні породи був створений **Реєстр коней української поліської породи** (скорочено – Реєстр), який містить дані про походження тварин, оцінку їх типу, екстер'єру та робочих якостей.

Для ефективної оцінки та відбору коней Реєстр розділений на розділи, в яких реєструють коней залежно від походження та якості батьків.

Схема реєстрації коней української поліської породи в розділах Реєстру залежно від походження батьків наведена в таблиці 1.

Реєстр включає:

Основний розділ, який складається із Реєстру лошат, Реєстру схвалених жеребців, Реєстру оцінених кобил;

Додатковий розділ.

Основний розділ містить інформацію про коней, які складають основне поголів'я української поліської породи. До Основного розділу записуються (реєструються) коні, батьки яких внесені в Додатковий розділ, мають визначене походження та за типом відповідають цільовому стандарту.

Для ефективної селекції розділ розділений на відповідні реєстри:

Реєстр лошат – коні віком від 6 місяців, які не зареєстровані в інших племінних книгах та мають відоме підтверджене походження. При цьому батьки повинні бути зареєстровані в Основному розділі Реєстру, або відноситись до білоруської популяції поліської породи, або гуцульської породи.

Реєстр схвалених жеребців містить інформацію про коней УП, які мають підтверджене походження, оцінку за тип, екстер'єр та робочу продуктивність не нижче 7,5 балів, однак не нижче 6 балів за кожну ознаку;

Реєстр оцінених кобил містить інформацію про кобил, які зареєстровані як УП, мають підтверджене походження, оцінку за тип, екстер'єр та робочу продуктивність не нижче 5 балів, однак не нижче 4 балів за кожну ознаку.

Також до основного реєстру записують коней білоруської поліської та гуцульської порід, із зазначенням інформації про запис до оригінальної племінної книги (номер, сторінка племкниги тощо).

У Додатковий розділ записуються жеребці та кобили, які відповідають цільовому стандарту та мають невизначене походження.

Усі коні записані до Основного розділу повинні проходити оцінку відповідно віку.

Таблиця 1 – Схема реєстрації коней української поліської породи в Реєстрі в залежності від походження батьків

ЖЕРЕБЦІ	КОБИЛИ				
	Українська поліська		Білоруська поліська	Гуцульська	НВ
	Ор.	Др.			
Українська поліська (Ор.)	Ор.	Ор.	Ор.	Ор.	Др.
Українська поліська (Др.)	Ор.	Ор.	Ор.	Ор.	Др.
Білоруська поліська	Ор.	Ор.	Ор.	Ор.	Др.
Гуцульська	Ор.	Ор.	Ор.	-	Др.
НВ	Др.	Др.	Др.	Др.	Др.

Примітка:

Ор.

Основний розділ

Др.

Додатковий розділ

2.5 Запис коней до реєстрів схвалених жеребців та оцінених кобил

До реєстрів схвалених жеребців та оцінених кобил Основного розділу записуються (реєструються) коні, батьки яких внесені в Основний чи Додатковий розділ та за типом відповідають цільовому стандарту. Обов'язковим є відсутність спадкових захворювань або інших вад в т.ч. репродуктивних органів.

Для занесення до зазначених реєстрів коні повинні пройти 2 етапи оцінки:

- *I етап.* В 2,5–3,5 роки – оцінка за типом, екстер'єром та якістю рухів;

- *II етап.* У 4 роки і старше – випробування за 1-денною програмою, яка включає в себе оцінку типу, екстер'єру і тест роботоздатності під вершником («Поліська стежка»).

Оцінка здійснюється за 10-бальною шкалою.

Для запису до реєстрів схвалених жеребців та оцінених кобил Основного розділу необхідно набрати за кожною ознакою:

для жеребців нижче 7,5-балів, але не нижче 6 балів за кожную ознаку;

для кобил не нижче 5 балів, однак не нижче 4 балів за кожную ознаку.

Коні, які відповідають зазначеним вимогам, отримують відзнаку. У родоводі такі батьки позначаються в родоводі буквою «Е» (еліта) після букв «Ор» (наприклад: Ор-Е).

2.6 Визначення родоначальників української поліської породи

Відповідно до вимог статті 19 (1) (с) Регламенту Комісії ЄС 2016/1012 від 8 червня 2016 року при реконструкції породи коней необхідно передбачити виділення (ідентифікацію) тварин в системі запису родоводів, які вважаються такими, що є фундаментальною основою (родоначальники) відновленої популяції.

Родоначальником української поліської породи вважається жеребець або кобила, від якої отримано більше 3-х потомків, зареєстровані в Основному розділі Реєстру та від яких, в свою чергу, отримано не менше одного лоша.

Такі коні позначаються в родоводі буквою «BF» (the breed's foundation) після клички.

2.7 Етапи реконструкції української поліської породи коней

На етапі відновлення української поліської породи проводиться реєстрація поголів'я коней, яке не зареєстроване в жодній племінній книзі.

Жеребці та кобили, які зареєстровані в інших племінних книгах, вносяться до Реєстру тільки як коні вихідних порід у Основний розділ.

На першому етапі формування породи для оцінки жеребців і кобил використовують спрощену систему. В господарстві реєстратор проводить огляд та оцінку поголів'я з використанням лінійної класифікації типу, екстер'єру та роботоздатності. За бажанням власника коні проходять оцінку стрибкових здібностей.

Лошат та молодняк реєструють в Реєстрі лошат Основного Розділу, розділі А та Б відповідно вимог зазначених в таблиці 1. Після

досягнення ними 2,5-річного віку проходять оцінку визначену в п. 5 цієї Програми.

Оцінку та відбір жеребців та кобил вихідних порід проводять за вимогами визначених в п. 6 цієї Програми, при цьому за пріоритетом ознаки розподіляють наступним чином:

1. Характер – готовність коня сумлінно співпрацювати з людиною.

2. Роботоздатність – правильні та продуктивні рухи на всіх алюрах.

3. Екстер'єр – важлива привабливість, аристократичність, правильна будова тіла, відсутність вад та недоліків.

Наступним етапом є консолідація кращого поголів'я, які зареєстровані в Основному розділі та розведення «в собі» із залученням гуцульських коней (їх спермопродукції). Також доцільним є залучення маточного поголів'я коней Білоруського Полісся.

2.8 Бажаний тип та цільовий стандарт основних ознак

Враховуючи традиційні та сучасні методи оцінки коней були проаналізовані та обґрунтовані параметри вхідної інформації для визначення основних характеристик поліської популяції: тип, проміри, лінійні ознаки екстер'єру, рухів та темпераменту.

За результатами наших досліджень та аналізу літературних джерел був розроблений цільовий стандарт показників для коней поліської популяції (табл. 2).

Згідно розробленого стандарту коні поліської популяції повинні бути невисокі, костисті, з вираженим оригінальним чи полегшеним типом, сухої міцної конституції, з подовженою формою тулубу та добре розвинутими суглобами. Бажана масть тварин: гніда, каракова, чала та мишаста. Алюри середні за шириною, але рівномірні та збалансовані. Необхідно зауважити, про важливість врахування за добору коней у відтворювальний склад такої ознаки, як темперамент. Він повинен бути врівноважений та неагресивний. Це важливо для подальшого розвитку кінного туризму в регіоні та для майбутнього використання коней поліської популяції.

Таблиця 2 – Цільовий стандарт основних ознак екстер'єру, рухів та темпераменту для коней української поліської породи

Ознака	Опис	
Тип	первинний (оригінальний) або полегшений	
Масть	гніда, руда, ворона, мишаста, каракова, чала та сіра. Бажано наявність ремня на спині та зебroidності на кінцівках	
Проміри, см: висота в холці обхват грудей обхват п'ястки	Жеребці: 135–145 162–172 18,5–19,0	Кобили: 135–140 158–170 17,5–19,0
Опис основних ознак екстер'єру	Тулуб: форма подовжена, напрямок горизонтальний. Голова: велика з трохи важким з'єднанням з шиєю. Шия: середньої довжини з більш горизонтальним положенням, з добрим розвитком м'язів. Холка: низька, кут передпліччя середній (90°) або прямий. Спина: довга та пряма. Поперек: короткий та прямий. Круп середній та дещо звислий. Передні і задні кінцівки: сухі, з добре розвинутими суглобами, без вад, легко виражена шабlistість. Копитний ріг: темний, щільний і міцний. Розмір копит відповідає загальному розвитку. Конституція суха міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре, міцні.	
Рухи	Крок, рись – середньої довжини, прямолінійний, рівномірний, із середнім імпульсом. Галоп – не довгий з невеликим імпульсом, збалансований.	
Темперамент	Спокійне ставлення до зовнішніх подразників, без жодної агресії до людини.	

3. СУЧАСНИЙ СТАН ПОГОЛІВ'Я ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ

Нині табун поліських коней нараховує 25 голів, в т. ч.: 9 кобил та 2 плідників.

Складна ситуація в країні торкнулась і поліської популяції коней. В березні–квітні цього року табун поліських коней перебував під окупацією – більше двох місяців тварини виживали на «підніжному» кормі під вибухами. Враховуючи складну ситуацію у Вишгородському районі із замінуванням пасовищ, було прийнято рішення перевести коней у більш безпечне місце. Необхідно відмітити, що усі коні незалежно від віку спокійно перенесли транспортування, зміну системи утримання та сусідство із іншими видами тварин – буйволи та вівці. Після довгого шляху, який частково було подолано верхи, у тварин не відмічалось жодних ознак стресу та адаптаційних змін. Табун був переміщений у липні цього до Екологічної дослідницької Станції «Глибокі Балики» Обухівського району Київської області, де утримується цілодобово на пасовищі у найбільш приближених до «диких» умов з вільним водопоєм.

З метою вивчення особливостей розвитку статей екстер'єру коней поліської популяції із віком та вивчення інтенсивності росту тварин було взято проміри у молодняку 2020–2021 року народження та дорослих коней (табл. 3).

Молодняк 1,5-річного віку достатньо розвинутий для свого віку, має добре розвинуті м'язи та кісткову тканину.

Таблиця 3 – Основні проміри коней поліської популяції різного віку

Проміри	Вік		
	1,5 роки	2,5 роки	4 роки і старше
Кількість голів	4	2	10
Висота в холці, см	119,0 ± 0,41	137,0 ± 2,0	138,8 ± 0,71
Обхват грудей, см	135,0 ± 0,63	158,0 ± 1,00	164,4 ± 1,03
Обхват п'ястка, см	15,4 ± 0,24	18,0 ± 1,00	18,0 ± 0,11

Коні 2,5 віку добре розвинуті за промірами майже не поступаються дорослим тваринам. Це вказує на те, що у коней поліської популяції спостерігається швидке досягнення фізіологічної зрілості, що є характерною особливістю для аборигенних порід. В диких умовах, швидкий розвиток – це умова для виживання та спасіння від хижаків. Тільки за обхватом грудей спостерігалась значна різниця (6,4 см). Для

молодих тварин це характерно та пояснюється більш пізнім розвитком внутрішніх органів порівняно з кістками.

З метою опису дорослого поголів'я поліських коней був проведений аналіз даних їх лінійної оцінки (табл. 4).

За результатами досліджень, відмічене, що коні поліської популяції, як і типові представники місцевих порід, характеризувались: прямокутною формою тулуба ($92,0 \pm 0,84$), великою головою ($96,8 \pm 1,31$), до-сить сильно вираженим прямим кутом передпліччя ($106,0 \pm 1,07$), незначною щаблистістю задніх кінцівок ($96,0 \pm 1,69$) та пропорційним до розміру тіла розвитком кісток ($100,0 \pm 0,84$).

Встановлено, що для популяції поліських коней спостерігалась незначна мінливість показників лінійних ознак в межах 2,28–7,28%. Це засвідчує, що зазначені ознаки враховувались при пошуку та доборі типових представників популяції відповідно до наукового опису їх ознак.

Необхідно відмітити, що більша мінливість визначена за такими лінійними ознаками: висота холки (7,28%), форма крупу (5,69%) та постави задніх кінцівок (5,56%).

Масть коней є одною із основних ознак, що включені до цільового стандарту [11]. Обстежене поголів'я повністю відповідає вимогам: більшість коней вороні або вороно-чалі (56%), гніді (30%), сірі (7%) та руді (7%). Тільки дві тварини мають білі відмітина на голові, що не є критично для аборигенних порід.

Важливо, що серед досліджуваного поголів'я поширені (75%) характерні для лісових коней ознаки атакізму: поперечні смуги на ногах, так звана, «зеброїдність», темний «наліт» на плечах і холці.

Загалом, для підконтрольної популяції коней незалежно від віку характерно: тулуб компактний подовжений, груди широкі, спина довга, попереk короткий, круп короткий, звислий, кінцівки сухі, копитний ріг темний та міцний. Конституція суха і міцна, будова тіла гармонійна, мускулатура розвинена добре, сухожилля розвинені добре та міцні. За темпераментом – тварини спокійно реагують до зовнішні подразники та не виявляють жодної агресії до людини.

Таблиця 4 – Характеристика поголів'я дорослих коней поліської популяції за лінійними ознаками (n = 10)

Лінійні ознаки	M ± m, бал	Cv, %	Min	Max
Тулуб: форма	92,0 ± 0,84	2,90	88	96
Тулуб: напрямок	103,2 ± 1,31	4,00	100	108
Голова	96,8 ± 1,31	4,27	92	104
З'єднання голови з шиєю	102,8 ± 1,47	4,51	96	108
Довжина шиї	100,8 ± 1,16	3,65	96	108
Положення шиї	104,8 ± 0,80	2,41	100	108
Розвиток м'язів шиї	102,4 ± 1,60	4,94	96	108
Висота холки	97,6 ± 2,25	7,28	88	108
Передпліччя	106,0 ± 1,07	3,21	100	108
Спина	103,2 ± 1,31	4,00	100	108
Поперек	101,6 ± 1,07	3,32	100	108
Круп: форма	96,4 ± 1,73	5,69	88	104
Круп: довжина	100,4 ± 1,51	4,77	96	108
Передні кінцівки	100,0 ± 0,00	-	100	100
Задні кінцівки	96,0 ± 1,69	5,56	88	104
Бабки	100,0 ± 0,00	0,00	100	100
Копита	100,0 ± 0,84	2,67	96	104
Стан кінцівок	101,2 ± 1,47	4,58	96	108
Розвиток кісток	100,0 ± 0,84	2,67	96	104
Ставлення до людини	100,4 ± 1,11	3,49	96	104
Ставлення до зовнішніх подразників	99,6 ± 0,72	2,28	96	104

Для порівняння конституційно-екстер'єрних особливостей коней поліської популяції різного віку наводимо фото кобил 2020–2021 року народження (додаток А). Тварини за розвитком статей екстер'єру та зовнішнім виглядом подібні незважаючи на річну різницю у віці. Це вказує на скороспілість популяції, що характерно для аборигенних коней.

Лошата 2022 року народження незважаючи на складну ситуацію з кормами та частою зміною місця утримання, відрізняються гарною

вгодованістю, правильним розвитком статей екстер'єру, костисті, з вираженим оригінальним типом, сухої міцної конституції з подовженою формою тулубу та добре розвинутими суглобами (додаток А).

Враховуюче вищезазначене, коні поліської популяції незалежно від віку, відповідають за типом та будовою тіла цільовому стандарту. При цьому виявляють високі адаптивні якості та стресостійкість.

4. СИСТЕМА ОЦІНКИ ТА ВІДБОРУ КОНЕЙ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ

4.1 Основні етапи оцінки та відбору коней

Оцінка поліських коней складається з декількох етапів: оцінка лошат віком до 6 місяців; оцінка молодняку (1,5–2,5 – річного віку) відбір жеребців та кобил до відтворного складу.

Таблиця 5 – Етапи оцінки та відбору коней

Статевовікова група	Оцінка та показники	Метод обробки даних	Мета
Лоша 6 міс.	Попередня оцінка екстер'єру Походження	10 – бальна шкала	Збір даних для попередньої оцінки плідників та кобил. Вибракування лошат.
Молодняк 1,5–2,5 роки	Проміри Попередня оцінка екстер'єру, рухів та темпераменту	Вимірювання, 10 – бальна шкала	Попередня оцінка для выбракування та оцінки успішності добору батьківських пар.
Молодняк 2,5 роки	Проміри Опис за лінійною шкалою (30 показників) екстер'єру, якості рухів та темпераменту	Вимірювання. Окомірний.	Збір даних для складання лінійного профілю жеребців та кобил.
Жеребці та кобили 3 роки і старше	Проміри. Оцінка робочої продуктивності – тест «Поліська стежка» та дистанційні випробування	Вимірювання, 10 – бальна шкала	Відбір жеребців та кобил для відтворення.

4.2 Контроль достовірності походження тварин за допомогою ДНК-тестування

Відповідно до рекомендацій Міжнародного товариства генетиків тварин (ISAG) та вимог Міжнародного комітету з племінних книг (ISBC) у конярстві для контролю достовірності походження та паспортизації тварин необхідно застосовувати типування за мікросателітними локусами ДНК, що зумовлено високою ефективністю даного методу.

Усі коні, які приймають участь у реконструкції української поліської породи повинні проходити ДНК-типування. Для досліджень відбирається біологічний матеріал – цибулини волосся.

Можливості використання мікросателітного аналізу не обмежуються його застосуванням лише для експертизи достовірності походження коня. Також можливо проводити популяційний аналіз генофонду порід, визначати рівень гомозиготності в інбредних тварин, маркірувати генотипи видатних плідників та конематок, що дасть змогу контролювати процес передачі *генотипів* родоначальникам потомків у ряді поколінь, визначати фактичний індекс генетичної подібності та прогнозувати ефективність добору. Генетичні маркери також можуть бути використані для ранньої діагностики генетичних хвороб, що дасть можливість вилучити їхніх носії із селекційного процесу.

4.3 Вимоги до основних промірів жеребців та кобил

За оцінки та відбору коней необхідно враховувати проміри тіла, які характеризують розвиток основних статей та є однією із основних ознак при відборі тварин для відтворення.

Перші вимірювання тварин проводять у віці 2-ох років. Рекомендується проводити щорічне вимірювання відтворювального складу до 5-річного віку.

Враховуючи результати експедиційних досліджень Українського Полісся, визначено бажані проміри жеребців та кобил старше 4-ох років (табл. 6).

Таблиця 6 – Бажані проміри коней поліської популяції, см

Показник	Жеребці	Кобили
Висота у холці	142–145	137–140
Обхват грудей	170–172	167–170
Обхват п'ястка	18,5–19,0	18,5–19,0

Для того, щоб прогнозувати розмір коня в дорослому віці при оцінці молодняку використовують поправки на вік до оцінки коней гуцульської породи за промірами (табл. 7) [12]. Це дасть можливість оцінити відповідність молодняку бажаним параметрам цільового стандарту.

Таблиця 7 – Поправки на вік до оцінки коней за промірами, см

Вік, років	Висота в холці	Обхват грудей	Обхват п'ястка
3	1	2	–
2,5	2	5	0,5
3	3	8	1,0

При оцінці розмірів (промірів) коней за 10-бальною шкалою необхідно віднімати 1 бал при відхиленні від бажаних показників (табл. 3) більше ніж 2 см. При цьому, якщо проміри коня менше зазначених у цільовому стандарті (табл. 2), бажано таку тварину не використовувати у відтворенні.

4.4 Опис ознак екстер'єру, рухів та темпераменту за лінійною шкалою

Для збору даних, на основі вітчизняного і закордонного досвіду, визначені селекційні ознаки коней поліської популяції, які запропоновано оцінювати за лінійною шкалою.

В основу лінійної шкали покладено сучасні класифікаційні системи, які використовуються для опису та характеристики коней. Ця система на відміну від традиційного бонітування, надає уявлення про характер прояву ознаки шляхом встановлення її відхилення від середніх даних в популяції, і не декларує її бажаності. При складанні

переліку показників оцінки були враховані міжнародні вимоги, а саме: ознаки є лінійними у біологічному сенсі, відокремлені одна від одної, мають високий коефіцієнт успадковуваності, кожна лінійна ознака описує унікальну частину коня, яка не покриває комбінацію різних інших ознак. Для розрахунку було прийнято, що середнє популяційне значення для лінійних ознак екстер'єру, рухів та темпераменту дорівнює 100 одиниць, стандартне відхилення становить 4 одиниць. Ознаки мають нормальний розподіл [13].

До лінійної шкали включено 19 ознак будови тіла, 9 характеристик якості рухів та 2 показники характеру (темпераменту) коня. Необхідно зазначити, що є ознаки, середнє значення яких відповідає нормальній будові тіла – це спина та попереk, будова передніх та задніх кінцівок, будова бабок та форма копит, відхилення від будови яких є недоліком чи вадом для кожної породи коней.

Оцінка всіх уперше оглянутих коней віком 2,5 років і старше обов'язково проводиться з використанням лінійної шкали. Для отримання якомога повнішої інформації та високого ступеня надійності результатів, за можливості важливо проводити лінійну оцінку всього наявного поголів'я в більш ранньому віці. Ці статистичні дані мають найбільше значення при підборі на парувальний сезон відповідного жеребця.

Для опису ознак та визначення недоліків окремих статей коня було враховано вітчизняну термінологію [10] та опис статей відповідно до Інструкції з бонітування племінних коней [12]. Опис селекційних ознак та їх значення для продуктивності викладено в таблиці 5.

Для фіксації результатів оцінювання ознак за лінійною шкалою був розроблений відповідний бланк для оцінки коней поліської популяції в Україні, який включав 19 ознак екстер'єру, 9 – якості рухів на основних алюрах та 2 характеристики темпераменту (дод. 2). Також у розробленому бланку передбачені графи для фіксації ідентифікаційних даних про коня, місце та час проведення оцінки, промірів, масті, наявності зеброїдності, визначення типу та загальної оцінки за 10-бальною шкалою: тип, екстер'єр, проміри та робоча продуктивність.

Для оцінки екстер'єру, рухів та характеру коней проводять спеціалізовані заходи: виводка та «тест на свободі». Виводка проводиться для опису та оцінки екстер'єру та рухів коня. Вона здійснюється на площадці, яка обладнується на рівному та спеціально

обладнаному майданчику або у критому манежі. Площадка розміщується таким чином, щоб сонячні промені були позаду експертної комісії та трибун з глядачами. Фон для огляду коней повинен бути чистим без зайвих предметів, які заважають огляду. Вивідна площадка ізолюється та огорожується.

Місце для показу коней бетонується, асфальтується або посипається піском і вирівнюється і розміщується усередині робочого манежу, який представляє собою прямокутник, де довжина довгих сторін складає 10х25 метрів. Сторони прямокутника мають вигляд доріжок шириною 1–1,5 м, які відмічаються піском, тирсою або рейками. Перед прямокутником відмічають площадку для огляду та експертної оцінки екстер'єру коней.

Для опису та оцінки екстер'єру коня виводять на площадку та зупиняють перед експертом. Він оцінює тип будови тіла, вираженість статевого диморфізму, статі екстер'єру: голову та шию, холку, лопатку, плечі, груди, спину, поперек, круп, рисунок, будову та поставу передніх і задніх кінцівок.

За командою експерта, коня кроком ведуть по центральній доріжці від нього та в зворотному напрямку спочатку кроком, потім риссю. Експертом оцінюються характер та вади руху передніх і задніх кінцівок, відмічаються переваги і недоліки їх будови.

Рись та галоп на свободі є наступними елементами оцінки коня. Для опису та оцінки особливостей рухів коня проводиться «тест на свободі». Кінь за командою, відпускається на свободу та спонукається виводчиком рухатися риссю і галопом.

Темперамент коня оцінюється за манерою поведінки та ставленням до нових обставин.

Оцінку рухів та стрибку за допомогою «тесту на свободі» доцільно проводити для коней 2,5–3,5 річного віку. Після цього робоча продуктивність потрібно визначати під сідлом на «Поліській стежці» або дистанційних пробігів.

Таблиця 8 – Опис селекційних ознак, які включені до бланку лінійної класифікації

Селекційна ознака (відхилення від середнього чи норми)	Опис, недоліки/вади
1	2
ОЗНАКИ ЕКСТЕР'ЄРУ	
1. Тулуб: форма (прямокутна – квадратна)	Кінь вважається квадратного формату, якщо довжина його тіла (від крайньої точки плечолопаткового з'єднання до крайньої точки крупу) дорівнює її висоті у холці. Кінь вважається прямокутного формату, якщо її довжина більше, ніж висота в холці. Поліські коні мають бути прямокутного формату відповідно до опису з літературних джерел [4].
2. Тулуб: напрямок (вгору – вниз)	Напрямок тіла коня визначається відносно лінії горизонту. Для верхової їзди висота в холці повинна переважати або відповідати висоті у крупі. Центр ваги коня не повинен бути спрямований донизу на передні кінцівки. Враховуючи універсальне використання поліського коня бажаний горизонтальний напрямок. <i>Недолік: короткі передні кінцівки.</i>
3. Голова (важка – легка)	Розмір голови має, як естетичне, так і практичне значення. Занадто велика важка голова призводить до неправильного розподілу рівноваги коня на алюрах. Також непропорційна голова виглядає непривабливою для потенційного покупця. Для поліського коня характерна велика голова, але вона повинна бути пропорційна за розміром до інших частин тіла.
4. З'єднання голови та ший (легке – тяжке)	При окомірній оцінці цієї ознаки розглядають дві характеристики: довжина потилиці та жолоб на горлі. Легке з'єднання характеризуються довгою потилицею та довгим жолобом, та короткою відстанню між верхньою та нижньою лінією ший. Тяжке з'єднання голови з шиєю характеризується короткою потилицею, коротким жолобом, довгою відстанню між верхньою та нижньою лінією ший. Для первинного типу характерне трохи важке з'єднання голови з шиєю.

1	2
5. Довжина шиї (довга – коротка)	Довжина шиї оцінюється окомірно, як довжина осі між середньою точкою з'єднання голови з шиєю та середньою точкою передньої лінії плеча. Ця ознака визначається відносно до інших частин коня. Бажана шия середньої довжини.
6. Положення шиї (вертикальне – горизонтальне)	Оцінюється нахил шиї відносно лінії горизонту, коли кінь стоїть вільно. Для поліських коней бажане горизонтальне положення шиї. <i>Недолік: Вихід шиї глибоко з грудей.</i>
7. Розвиток м'язів шиї (надмірний – слабкий)	Оцінюється розвиток м'язів шиї з врахуванням лінії верху. Надмірна мускулатура – лінія шиї має товстий гребінь. Слабка мускулатура – тонка шия, часто зі слабким поєднанням шиї зі холкою (ямка перед холкою). <i>Вада: кадикуватість.</i>
8. Висота холки (висока – низька)	Висота визначається як відстань між лініями самою високою точкою та самою низькою точкою холки. Важлива для правильного положення сідла.
9. Передпліччя (нахилене – прямокутне)	Нахил передпліччя до лінії горизонту. Бажаним є кут передпліччя середній (90°) або прямий.
10. Спина (вишукла – м'яка)	Верхня лінія від холки до попереку. Рівна лінія верху з добре розвинутими м'язами дозволяє коню правильно працювати спиною на рухах.
11. Поперек (вишуклий – слабкий)	Верхня лінія тулуба від попереку до крупу.
12. Круп: форма (звислий – прямий)	Визначається нахилом лінії, яка проведена через верхню точку маклоків до задньої точки крупу. Досить похилий круп, як і горизонтальний, погано для гнучкості тазу, що необхідно для збору.
13. Круп: довжина (довгий – короткий)	Визначається від маклоків до задньої точки крупу. Довжина крупу важлива для пропорційної тілобудови: плечі (передня частина), боки (середина) та круп коня (задня частина) повинні бути однакової довжини.
14. Передні кінцівки: (козинець – запалий зап'ясток)	Прямі кінцівки з правильною поставою забезпечують гарну роботоздатність коня. Оцінюються при огляді коня збоку. Розкид та клишоногість визначаються на кроку спереду. <i>Недоліки: перехват, розкид.</i>

1	2
15. Задні кінцівки (шабlistість – прямий)	Кут між лініями гомілки та плюсни при огляді збоку повинен бути близько 150 градусів. Відхилення від цього викликають надлишкове навантаження на суглоби та м'які тканини біля них. <i>Недоліки: Х-подібний постав, перехват.</i> <i>Вади: аномалія скакального суглобу, аномалія коліна.</i>
16. Бабки: нахил (м'які – прямі)	Бабки повинні мати достатню довжину та гнучкість, для перетворення енергії гравітації та руху (у першій фазі руху) в енергію руху (друга частина руху, відрив від землі). Занадто довгі бабки не витримують навантаження; критично короткі та/або прямі зазвичай не поєднуються із гнучкістю рухів загалом та більш чутливі до ударів об ґрунт.
17. Копита: форма (широкі – вузькі)	Співвідношення між лінією вінчику та несучої поверхні копита при огляді спереду. Дуже суттєвою вадою є різні копита – вузьке копито вважається аномальним. Копита повинні бути широкими та симетричними для рівноваги на рухах. <i>Вада: різні копита.</i>
18. Стан кінцівок (сухі – рихлі)	Гарно окреслені кінцівки характеризують силу, міцність конституції та загальні якості коней. За оцінювання основна увага приділяється заднім кінцівкам.
19. Розвиток кісток (важкий – легкий)	Обхват п'ястка, включаючи розмір суглобів відносно до величини корпусу коня. Для витривалості кінь повинен мати гарно розвинуті кістки, суглоби та сухожилля. Коні із занадто важким кістяком мають недостатню гнучкість.
ОЗНАКИ РУХІВ	
20. Крок: довжина (довгий – короткий)	Оцінюється захват простору кінцівками коня під час кроку. Продуктивним вважається довгий рівномірний крок. Занадто довгий крок небажаний. <i>Вада: нерівномірний крок.</i>
21. Крок: правильність (клишоногість – розкид)	Правильність кроку оцінюється при огляді спереду, особливо при русі кроком. <i>Вада: нескоординований крок.</i>
22. Рись: довжина (довга – коротка)	Оцінюється захват простору кінцівками коня на рись. Продуктивним вважається довга рівномірна рись. Занадто довга рись є небажана, тому що для збору коня необхідно більше часу та простору.
23. Рись: гнучкість (гнучкий – скутий)	Оцінюється міра гнучкості, за якої рух через корпус передається кінцівкам. <i>Вада: нерівномірна гнучкість.</i>

1	2
24. Рись: імпульс (сильний – слабкий)	Оцінюється сила, з якою кінь відштовхується від землі задніми кінцівками. <i>Вада: нескоординована.</i>
25. Рись: баланс (самонесення – відштовхування)	Комбінація положення тіла та сила несення задніми кінцівками.
26. Галоп: довжина (довгий – короткий)	Довжина рухів на галопі. Бажаним є короткий галоп.
27. Галоп: імпульс (сильний – слабкий)	Сила, з якою кінь відштовхується від землі задніми кінцівками. Для поліських коней бажаним є галоп з середнім імпульсом, що є більш комфортним для аматорського кінного спорту та кінного туризму.
28. Галоп: баланс (самонесення – відштовхування)	Оцінюється комбінація положення тіла та сила несення задніми кінцівками.
ОЗНАКА ТЕМПЕРАМЕНТУ	
29. Ставлення до людини (агресивне – інфантильне)	Оцінюється реакція коня на людину під час огляду, торкання до шкіри та маніпуляцій. Необхідно враховувати вік коня та його підготовку. Тварини, які виявляють пряму агресію до людини до відтворення не повинні допускатись.
30. Ставлення до зовнішніх подразників: (забагато – замало)	Оцінюється зосередженість коня на роботі та зовнішніх чинниках. Коли кінь приділяє багато уваги перешкодам, людям та іншим зовнішнім подразникам. Як і коли кінь взагалі не має бажання працювати. Ця якість темпераменту у подальшому не дасть можливість ефективно співпрацювати з вершником.

Метод оцінки екстер'єру, рухів та темпераменту за лінійною шкалою дозволяє здійснювати більш цілеспрямований відбір коней для відновлення поліської популяції.

4.5 Основні принципи та етапи оцінки робочої продуктивності

Робоча продуктивність поліських коней оцінюється за:

- характером (темперамент) – на спеціально облаштованій площадці «Поліська стежка»;

- жвавістю, витривалістю і рівнем фізичної підготовки коня – випробуванням на довгу дистанцію.

- «Поліська стежка» дає можливість оцінити характер (темперамент) коня при подоланні маршруту, який має 10 штучних перешкод:

- «хатка» – імітує вхід «в руках» вершника в будівлю з невисокою стелею 210 см та вузький прохід шириною 150 см;
- «хвіртка» – імітує вхід в огорожену територію;
- «фіранки» – імітує перехід через чагарники в лісі;
- «півколо» – вузька дорога по півколу шириною 35 см;
- «кладка» – перехід дерев'яного помосту шириною до 50 см;
- «рівноважня» – дерев'яний поміст, який коливається на дерев'яному бруску діаметром 25 см;
- «лабіринт» – імітує вузький і звивистий перехід між деревами в лісі;
- «вітролом» – імітує розкидані стихією стовбури дерев довжиною 2 м, товщиною 20 см;
- стаціонарна перешкода висотою 50 см та шириною не менше 3 м;
- стаціонарна перешкода довжиною не менше 3 м, висотою не менше 70 см.

За кожне успішне проходження перешкоди зараховуються бали за 10-бальною шкалою. Кінцева оцінка за робочу продуктивність рахується шляхом визначення середнього балу за 10 перешкод. За відмову проходження нараховується 0 балів.

Випробування на довгу дистанцію (не менше 2 км) оцінюються швидкість, витривалість і підготовка коня. Бали зараховуються згідно із зайнятим місцем з урахуванням кондиції коней на основі фізіологічного показника (пульс протягом 20 хвилин після закінчення випробування не повинен перевищувати 64 удари за хвилину).

5. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВІДБОРУ КОНЕЙ ДЛЯ ВКЛЮЧЕННЯ У ПРОГРАМУ

Жеребці та кобили, яких планують до використання у реконструкції української поліської породи повинні пройти відповідну оцінку та відповідати мінімальним вимогам (табл. 9) [16].

Відбір жеребців і кобил для відтворення варто проводити в декілька етапів. Допускати до відтворення тільки «типових» представників та проводити оцінку екстер'єру, рухів і роботоздатності відповідно до віку та підготовки. Особливу увагу необхідно приділяти

результатам оцінювання жеребців та маток за якістю кінцівок. Коні з вадами екстер'єру такі як жабка, шпат, курба, рорер та крипторхи не повинні залучатися у відтворний процес.

До оцінки допускаються коні, що зареєстровані в Основному чи Додатковому розділах Реєстру або відносяться до гуцульської породи, яка визначена як споріднена.

Кобили та жеребці, які досягли 2,5-річного віку та плануються використовуватись для відтворення у програмі відновлення поліської породи коней повинні бути оцінені за типом, екстер'єром та якістю рухів. Особливу увагу приділяють розвитку кобили як потенційної матки.

Коні 4-ох років і старше випробовуються за 1-денною програмою, яка включає в себе оцінку типу, екстер'єру і тест роботоздатності під вершником («Поліська стежка»). За можливості, бажано провести тест на витривалість (дистанційне випробування). При цьому оцінюється крок, рись, галоп, взаємодія із вершником та ставлення до зовнішніх подразників.

Кобили та жеребці старше 7 років обов'язково повинні бути представлені для оцінки будови тіла та роботоздатності.

За відповідності результатів мінімальним вимогам згідно віку (табл. 6) приймається рішення про допуску тварини до Програми.

Таблиця 9 – Мінімальні вимоги до жеребців та кобил

Назва етапів оцінки та допуску	Загальні критерії	Середній бал	
		жеребці	кобили
I етап Оцінка типу, екстер'єру та рухів	Оцінка типу	8	7
	Оцінка екстер'єру	8	7
	Проміри	7	7
	Якість рухів	7	6
	Характер	8	7
II етап Оцінка роботоздатності під вершником («Поліська стежка»)	Проходження «Поліської стежки»	6	5
	Роботоздатність під вершником	7	6

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гладій М. В., Бондаренко О. В., Вишневський Л. В., Ільницька Т. Є. Деякі аспекти збереження вітчизняних порід коней України. *Науково-технічний бюлетень*. Харків, 2014. № 111. С. 69–77.
2. Войтенко С. Л., Порхун М. Г., Сидоренко О. В., Ільницька Т. Є. Генетичні ресурси сільськогосподарських тварин України початку третього тисячоліття. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2019. Вип. 58. С. 110–119. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.58.15>.
3. Герман Ю. И., Чавлытко В. И., Горбуков М. А. Сохранение местных генетических ресурсов в коневодстве республики Беларусь. *Науково-технічний бюлетень*. Харків, 2014. № 111. С. 64–69.
4. Книга о лошади. Т. 1 / под ред. С. М. Буденного. Москва, 1952. 625 с.
5. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В., Ягусевич Ю. С., Лещенко Н. М. Поліський кінь: історія походження та сучасний стан. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2020. Вип. 59. С. 136–141. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.59.15>.
6. Горбунков М. А., Герман Ю. И., Чавлытко В. И., Дайлиденко В. Н. Результаты изучения особенностей лошадей полесской популяции. *Ученые записки учреждения образования "Витебская государственная академия ветеринарной медицины"*. 2011. Т. 47, вып. 1. С. 343–346.
7. Гладенко В. К. Книга о лошади. Москва : ИМ-Инфарм, 1999. 368 с.
8. Горбуков М. А., Чавлытко В. И., Герман Ю. И., Дайлиденок В. Н., Герман А. И. Современное состояние популяции полесских лошадей в Беларуси. *Зоотехническая наука Беларуси*. Жодино, 2011. Т. 46, ч. 1. С. 25–32.
9. Конярство / під ред. І. І. Жадана. Київ, 1957. 213 с.
10. Практикум з конярства: навч. посібник / Б. М Гопка та ін. Київ, 2011. 384 с.
11. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В. Особливості екстер'єру коней поліської популяції різного віку. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2022. Вип. 64. С. 173–178. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.64.16>.
12. Інструкція з бонітування коней гуцульської породи : затв. наказом М-ва аграр. політики України від 12 трав. 2010 р. № 236. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0358-10#Text> (дата звернення 01.12.2022).

13. Бондаренко О. В., Гетья А. А., Ільницька Т. Є. Методика оцінки та добору племінного матеріалу з використання генетичних та біологічних особливостей коней різних напрямів використання за сучасними методами. Чубинське, 2017. 34 с.

14. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В. Цільовий стандарт основних ознак екстер'єру поліської популяції коней. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2021. Вип. 62. С. 159–164. DOI: <https://doi.org/10.31073/abg.62.20>.

15. Шилина Н. Исчезнутъ или останея полесской лошади. Продолжение следует... URL: <https://planetabelarus.by/publications/ischeznut-ili-ostatsya-polesskoy-loshadi-prodolzhenie-sleduet/?fbclid=IwAR3WAZKS82QeW-jxnATifUwcSOViZEXikNBP2eaQy6mN6y30rshmF7WukrQ> (дата звернення 01.11.2021).

16. Ільницька Т. Є. Аборигенний поліський кінь. Історія, екологічне значення, актуальність відновлення популяції / Т. Є. Ільницька, Ю. С. Ягусевич, Н. М. Лещенко // Кліматичні зміни та сільське господарство. Виклики для аграрної науки та освіти: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції – К., 2020. С. 126–128.

17. Сучасний стан і рекомендації з ведення племінної роботи з автохтонними породами тварин в Україні / заг. ред. С. Л. Войтенко – Полтава: ПП Астрія, 2020. 45 с.

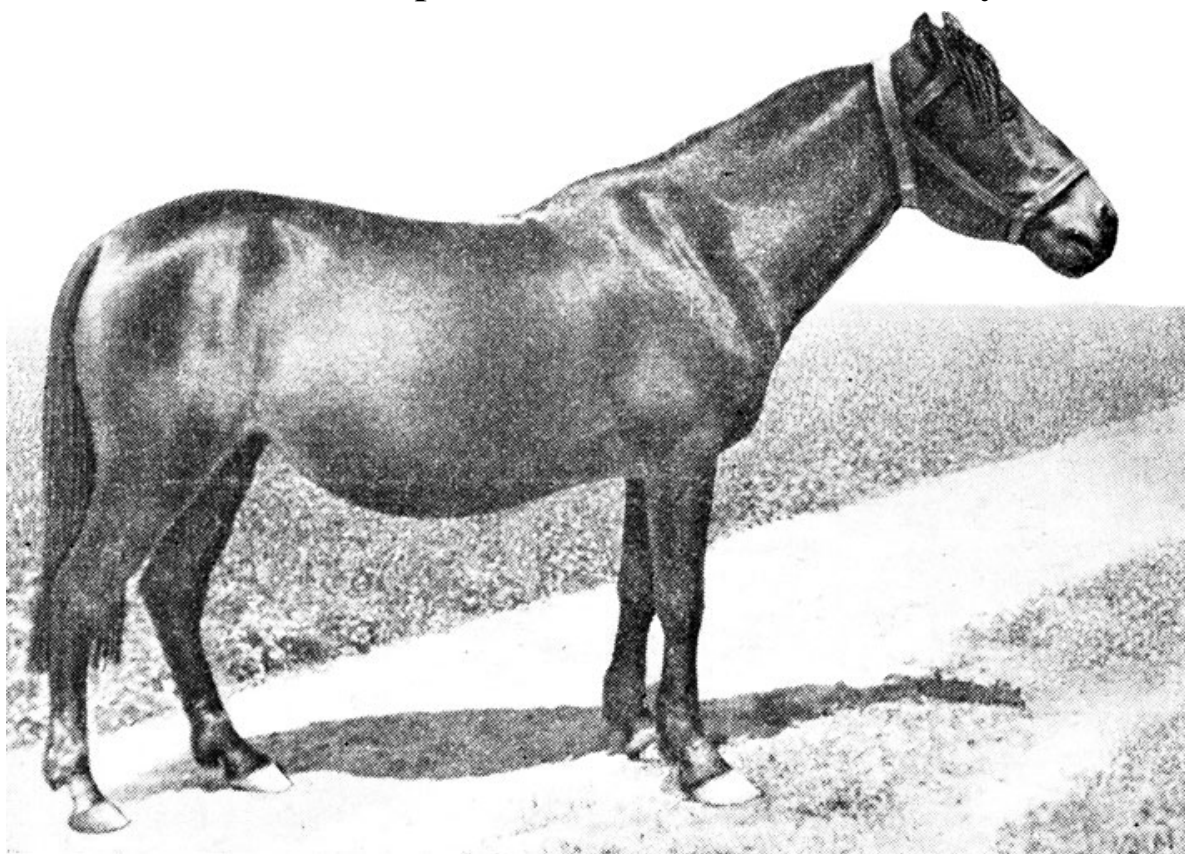
18. Ільницька Т. Є. Методи оцінювання та добору коней поліської популяції / Т. Є. Ільницька, О. В. Сидоренко // Аграрна наука – виробництву. 2023. № 3 (105). С. 27.

19. Ільницька Т. Є., Сидоренко О. В. Методичні рекомендації щодо оцінки та відбору коней поліської популяції / заг. ред. Т. Є. Ільницької. Чубинське : ІРГТ ім. М.В. Зубця НААН, 2022. 28 с.

20. Ільницька Т. Є. Поліський кінь і поліська м'ясна порода великої рогатої худоби як об'єкти збереження генетичної автентичності у вітчизняному тваринництві / Т. Є. Ільницька, П. П. Джус, О. В. Сидоренко, Ю. О. Лемешко // Сучасні технології у тваринництві та рибництві: навколишнє середовище – виробництво продукції – екологічні проблеми: збірник матеріалів 76-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю – К. : НУБіП України, 2022. – С. 102–103.

ДОДАТКИ

Додаток 1. Зображення коней поліської популяції

Поліська кобила (1952 р.) [4]

Поліська кобила (2019 р.) [5]

Поліська кобила білоруської популяції (2019 р.) [15]

Поліська кобила української популяції (2021 р.) [14]

Додаток 2 . Бланк для оцінки коней поліської популяції

Дата оцінки		Місце оцінки	
Кличка		Ідент.номер	
стать		Мікрочіп	
масть зеброїдність (так/ні)		Місце народження	
дата народження		Заводчик	

Проміри, см:	висота в холці	обхват грудей	обхват п'ястки	Тип:	запряжний – первинний – верховий (підкреслити необхідне)			
				Оцінка за 10-бальною шкалою	Тип	Екстер'єр	Проміри	Робоча прод-ть

Лінійні ознаки	крайній прояв	відхил			середнє			відхид			крайній прояв	Недоліки/ вади
		84	88	92	96	100	104	108	112	116		
1. Тулуб: форма	прямокут.										квадратна	
2. Тулуб: напрямок	доверху										донизу	
3. Голова	велика										мала	
4. З'єдн. голова-ший	легке										важке	
5. Довжина ший	довга										коротка	
6. Положення ший	вертик.										горизонт.	
7. Розв. м'язів ший	надмір.										слабкий	
8. Висота холки	висока										низька	
9. Передпліччя	нахилене										прямокут.	
10. Спина	випукла										м'яка	
11. Поперек	випуклий										запалый	
12. Круп: форма	звислий										прямий	
13. Круп: довжина	довгий										короткий	
14. Передні кінцівки	козинець										запалый	
15. Задні кінцівки	шаблесті										прямий	
16. Бабки	м'які										прямі	
17. Копита	широкі										вузькі	
18. Стан кінцівок	сухі										рихлі	
19. Розвиток кісток	важкий										легкий	
20. Крок: довжина	довгий										короткий	
21. Крок: правил.	клишоног										разкид	
22. Рись: довжина	довга										короткий	
23. Рись: гнучкість	гнучкий										скутий	
24. Рись: імпульс	сильний										слабкий	
25. Рись: баланс	самонес.										відштовх.	
26. Галоп: довжина	довгий										короткий	
27. Галоп: імпульс	сильний										слабкий	
28. Галоп: баланс	самонес.										відштовх.	
29. Ставлення до людини	агресивне										інфантильне	
30. Ставлення до зовн. подразників	забагато										замало	

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

Ільницька Тетяна Євгеніївна
Сидоренко Олена Василівна
Ягусевич Юрій Сергійович

ПРОГРАМА РЕКОНСТРУКЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІСЬКОЇ ПОРОДИ КОНЕЙ

Загальна редакція Т. Є. Ільницька

Комп'ютерна верстка Н. В. Швець

Підписано до друку 21.11.2023

Формат 60 x 84 1/16

Ум. друк. арк. 2,14

Наклад 100 прим.

Надруковано в Інституті розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН
вул. Погребняка, 1, с. Чубинське, Бориспільський р-н, Київська обл., 08321

Свідоцтво ДК № 7292 від 25.03.2021 р.